

До спеціалізованої вченої ради
Д 27.855.03 в Університеті державної
фіскальної служби України

за адресою: 08205, Київська область, м.
Ірпінь, вул. Університетська, 31

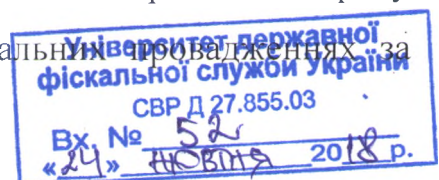
В І Д Г У К

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Татарова Олега Юрійовича на дисертацію Карпенко Наталії Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дисертації Карпенко Н.В. зумовлена потребами розроблення нових науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності, зокрема й рецидивної, а з іншого – удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчих під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі, запорукою успішної діяльності яких є належним чином унормовані права та обов'язки.

Проведеним дослідженням встановлена незгрупованість однорідних положень кримінальної процесуальної діяльності слідчого в кримінально-виконавчих установах, що не тільки знижує ефективність розслідування злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі, але й не дозволяє належним чином реалізувати на практиці завдання кримінального провадження, а також досягти одну із цілей кримінального покарання – запобігання рецидиву.

Висвітлені автором статистичні дані про злочини, зареєстровані Національною поліцією України (органами внутрішніх справ), в Україні щорічно, розпочинаючи з 1991 до 2013 року, цією категорією осіб учинялося більше 400 різноманітних злочинів, 2014–2015 роки – до 300 таких суспільно небезпечних діянь. Слідчими органів Національної поліції України 2016 року розпочато досудове розслідування в 1 140 кримінальних провадженнях за

фактами вчинення злочинів в органах та установах колишньої Державної пенітенціарної служби України. Станом на 01.01.2017 цими слідчими проводилося досудове розслідування в 523 таких кримінальних провадженнях.

У переліку детермінантів, що сприяють учиненню злочинів засудженими, чільне місце займають ті, які належать до змісту кримінальної процесуальної діяльності у виправних колоніях, взаємодії та координації дій слідчих і оперативних підрозділів при проведенні гласних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, негативно на стан розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань, впливають різноманітні форми протидії досудовому розслідуванню та відсутність сучасних науково-прикладних рекомендацій для її успішного подолання.

Проте комплексного монографічного дослідження з цієї проблематики та розроблення нового порядку розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, в умовах дії чинного КПК України досі не здійснено, що й обумовило вибір предмета, мети і задач наукового дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Карпенко Н.В. є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується правильно обраною методологічною базою та досить репрезентативною емпіричною базою, яку становлять статистичні дані про злочини, зареєстровані слідчими Національної поліції України (органами внутрішніх справ), а також узагальнені результати анкетування 112 слідчих слідчих підрозділів Національної поліції України (колишніх УМВС і ГУМВС), 59 оперативних працівників виправних колоній та 360 засуджених, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Львівській та Харківській областях у 2014–2015 роках, зведені дані вивчення 263 архівних кримінальних справ (проваджень) за фактами вчинення злочинів засудженими в зазначених колоніях України.

Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження. Об'єкт і предмет дослідження визначені вірно. Об'єкт дослідження визначений як суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. Предметом дослідження є розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Вказані об'єкт і предмет дослідження окреслюють проблемні питання досудової діяльності у кримінальних провадженнях.

Перелік обраних для дослідження питань, змістовне описання в авторефераті та дисертації викладеного матеріалу дає в цілому можливість встановити сутність і значення вивчених проблем та вказує на зв'язок даного дослідження із відповідними програмами, планами.

Дисертаційне дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, ґрунтується на Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 30 листопада 2011 року № 1209-р, Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012, положеннях Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС від 8 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 року. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 28 січня 2014 року (протокол № 1).

Здобувачем вдало й коректно сформульовано мету дослідження, яка

полягає у аналіз наукових джерел та стану формування науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, і розроблення на їхній основі рекомендацій щодо вдосконалення практики їхнього використання під час досудового розслідування.

Використані дисертантом методи дослідження дали можливість сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною. Прикладний характер дослідження дозволив авторові сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Наукова новизна полягає в тому, що дисертаційна робота є першим комплексним науковим монографічним дослідженням розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, що ґрунтується на кримінальному процесуальному законодавстві України та законодавстві окремих країн світу.

Автором сформульовано нові наукові положення, висновки і пропозиції, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Заслужують на увагу, зокрема, наступні положення наукової новизни дисертації: автором вперше: розроблено Методичні рекомендації з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, у яких визначено загальні положення досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, в умовах дії чинного КПК України, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та сформульовано алгоритм дій слідчого у ході розслідування цих злочинів; з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних держав запропоновано доповнити КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених у місцях позбавлення волі»; сформульовано авторське поняття «розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях», під яким розуміється процесуальна діяльність слідчих у визначеному законодавстві порядку, яка

здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження в зазначених кримінально-виконавчих установах закритого типу, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, і спрямована на реалізацію повною мірою завдань кримінального провадження; представлено періодизацію наукових досліджень, присвячених розробленню загальних засад розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, за такими критеріями: органи, уповноважені проводити (дівання, досудове слідство) досудове розслідування, їхній процесуальний статус; розслідування злочинів відповідно до вимог КПК України; діяльність слідчих та працівників виправних колоній; перманентність і безперервність цього процесу відповідно до правового становища засуджених, які виступають учасниками кримінального провадження; напрями подолання протидії розслідуванню з боку засуджених.

Крім того, в дисертаційному дослідженні удосконалено ряд наукових положень, які у значній мірі удосконалюють сучасні знання про: структуру правового механізму подолання, нейтралізації, блокування проявів протидії кримінальному провадженню у виправних колоніях, у тому числі й шляхом доповнення ст.ст. 36 та 40 КПК України гарантіями забезпечення процесуальної самостійності й особистої безпеки стосовно прокурора та слідчого органу досудового розслідування, включаючи їхню процесуальну діяльність в умовах виправної колонії; теоретико-прикладні засади реалізації у виправних колоніях кримінальної процесуальної політики України шляхом визначення основних проблем, що впливають на ефективність досудового розслідування, та запропоновано доповнити частину 2 ст. 2 і ст. 246 КПК України з метою їхнього вирішення.

Набули подальшого розвитку: теоретичні знання про історичні передумови виникнення і розвитку інституту досудового розслідування у виправних колоніях (зокрема, виведено три періоди його функціонування в сучасній історії України); особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях, що обумовлено

процесом виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі та розроблено науково обґрунтовані пропозиції доповнення норм КВК України, що стосуються забезпечення заходів кримінального провадження (розділ II КПК України), а також визначають зміст досудового розслідування, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі; теоретично-прикладні засади, що стосуються питань координації діяльності й взаємодії слідчого і сторони обвинувачення в кримінальному провадженні (сформульовано авторські визначення цих понять, а також розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового механізму в цьому напрямі).

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження, поняття та зміст розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України», заслуговує на увагу розподіл автором стану вивчення в науці питань, що стосуються розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, на чотири періоди; пропозиції внесення змін у законодавство та проведений аналіз міжнародного досвіду.

Автором у *підрозділі 1.1* доцільно сформульовано твердження, що проблеми розслідування злочинів учинених у виправних колоніях України, носять не тільки суто теоретичний, але й практичний характер та потребують подальшого наукового пізнання і розроблення. Так, після повідомлення про вчинення злочину слідчий не завжди може оперативно реагувати на це повідомлення (закритий режим територій та приміщень колоній, тривале отримання дозволів на проведення процесуальних дій), що унеможливлює іноді встановлення обставин вчинення злочину; оперативність у зборі доказів, особливо, зважаючи на психологію поведінки ув'язнених. З урахуванням усіх формальностей слідчі органів Національної поліції іноді можуть потрапити на місце вчинення злочину та розпочати процесуальні дії в кращому випадку через добу після отримання інформації про вчинення злочину, а за цей час усі можливі докази можуть знищитися або приховатися..

У *підрозділі 1.2* дисертації для вдосконалення правового механізму розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, автором запропоновано доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України п. 27 такого змісту: «Розслідування злочинів – це процесуальна діяльність визначеної у законі сторони обвинувачення, що здійснюється на стадії досудового розслідування та спрямована на реалізацію в повному об'ємі завдань кримінального провадження», а також унести зміни до четвертого речення ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», а саме: виключити у ньому слово «розкритті» та замінити його словом «розслідуванні», виклавши це речення в новій редакції: «Надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам».

У *підрозділі 1.3* дисертантом виокремлено три періоди розвитку інституту розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, а також сформульовано науково обґрунтовані аргументи стосовно доцільності ліквідації органу дізнання в КПК України 2012 року та запропонувати положення, спрямовані на вдосконалення правового механізму досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Автором у *підрозділі 1.4* проаналізовано підходи та практика вирішення завдань розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, західноєвропейських країнах та Сполучених Штатах Америки.

Проведеним дослідженням висвітлено факт приналежності органів досудового розслідування до різних відомств в залежності від типу кримінального процесу (романо-германський і англосаксонський), що історично і зумовлює такий розподіл.

У *другому розділі* дисертації проаналізовано загальні положення досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, особливості проведення слідчих

(розшукових) дій, у тому числі негласних, а також форм протидії розслідуванню злочинів цієї категорії.

У *підрозділі 2.1* аргументовано загальні положення досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Визначено, що ефективність кримінальної процесуальної діяльності у таких категоріях справ залежить від багатьох факторів як особливості пропуску на територію виправної колонії; режиму роботи таких об'єктів; особливостей реалізації в умовах виправної колонії заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також протидії розслідуванню злочинів саме у виправних колоніях.

У *підрозділі 2.2* визначено особливості проведення гласних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях України.

Зроблено висновки, що слідчі (розшукові) дії у виправних колоніях – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих у конкретному провадженні, та інші дії слідчого, що погоджені з адміністрацією цієї КВУ та спрямовані на забезпечення заходів досудового розслідування та в цілому його завдань, визначених у законі. Негласні слідчі (розшукові) дії, які здійснюються в межах кримінального провадження у виправних колоніях, – це такий різновид слідчих (розшукових) дій, які вчиняються в зазначених КВУ з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі та пов'язані з отриманням відомостей, які не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України, а правові гарантії та результати участі в них інших осіб визначені в спеціальних законах

Підрозділ 2.3 визначено особливості, суб'єкти, форми та способи протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Не вдаючись до категоріального апарату висвітлених форм протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, автором доцільно влучно обґрунтовано, що протидію кримінальному провадженню у

виправних колоніях здійснюють суб'єкти зовнішнього та внутрішнього характеру.

У третьому розділі дисертації визначено основні напрями удосконалення досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

У підрозділі 3.1 автором на підставі аналізу законодавчої бази та практики діяльності правоохоронних органів запропоновано ряд змін до КПК України щодо розширення завдань кримінального провадження та надання можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, які розслідуються за злочинами середньої тяжкості.

Визначено обставин, що негативно впливають на ефективність досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях. Зокрема наголошено саме на необхідності взаємодії та координації роботи підрозділів з метою розслідування такої категорії злочинів (*підрозділ 3.2*).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 17 наукових публікаціях, серед яких вісім наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному періодичному виданні та вісім тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення правових підстав діяльності слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, внесенні змін і доповнень до

КПК України, КВК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (листи Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 9 квітня 2014 року № 04-20/12-777; 29 жовтня 2014 року № 04-20/12-2226; 12 березня 2015 року № 04-18/12-547);

– *правозастосовній діяльності* – органів досудового розслідування щодо вдосконалення розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях (акти впровадження (матеріалів дисертаційного дослідження та методичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України) Головного слідчого управління Національної поліції України від 1 лютого та 6 квітня 2016 року);

– *освітньому процесі та науково-дослідній діяльності* – для підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність» (акти впровадження Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ від 12 травня 2015 року № 301/1 та Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України від 3 лютого 2016 року № 142).

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Карпенко Н.В. «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем під час прилюдного захисту, зокрема:

1. На с. 30, 142 роботи автор вказує, що досудове розслідування злочинів (у контексті змісту предмета дослідження – розслідування злочинів, учинених засудженими) здійснюється слідчими органів

Державної кримінально-виконавчої служби України, що вказує про неврахування у роботі рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України Справа № 1-22/2018 (762/17) від 28.04.2018. Пізніше, на с.с. 109, 144 вказано, що такі злочини підслідні слідчим органів Національної поліції України. Крім того, аналіз положень автореферату і дисертації свідчить про те, що автором поза увагою залишено питання щодо доцільності функціонування органів досудового розслідування в системі установ виконання покарань, а тема пов'язана саме з розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, тому ці аспекти потребують додаткового пояснення під час прилюдного захисту дисертаційного дослідження.

2. На с. 84 дисертаційного дослідження у ході висвітлення особливостей при проведенні досудового розслідування у виправних колоніях негласних слідчих (розшукових) дій здобувач вказує, що на організацію та в цілому на ефективність проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінально-виконавчих установах впливають певні обставини, що обумовлені особливостями виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності у виправних колоніях. При цьому дисертант відстоює позицію, що застосування технічних засобів нагляду і контролю за засудженими, за своєю суттю є аналогічними негласним слідчим (розшуковим) діям та оперативно-розшуковим заходам. Варто вказати, що з цією позицією варто погодитися тільки частково з точки зору технічних сторін проведення таких дій, але за своєю суттю нагляд та контроль за засудженими, як і негласні слідчі (розшукові) дії, як і оперативно-розшукові заходи різняться між собою метою, завданнями, підставами, уповноваженими суб'єктами та результатами їх проведення.

3. У підрозділі 1.4 автором проаналізовано співвідношення понять «розкриття» та «розслідування» злочинів, за результатами якого було запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», а саме: виключити у ньому слово «розкритті» та замінити його словом «розслідуванні», виклавши це речення в новій редакції: «Надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам». Вважасмо таку пропозицію депо дискусійною, адже з огляду на те, що одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є саме є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, «розкриття» злочину може здійснюватися до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто коли «розслідування» ще не розпочато відповідним уповноваженим на це суб'єктом.

4. На ст. 10 дисертації автор веде мову про емпіричну базу дослідження, в тому числі, узагальнені результати анкетування слідчих підрозділів Національної поліції України (колишніх УМВС і ГУМВС), оперативних працівників виправних колоній та засуджених, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Львівській та Харківській областях у 2014–2015 роках. Разом з тим, на думку офіційного опонента, доречно було б провести опитування до 2017 року включно, оскільки ці дані є застарілими.

5. Для подолання негативних явищ і нейтралізації їх впливу на процес досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, автором пропонується унести зміни до ст. 1 Закону України від 18.02.1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 50 дисертації), доповнивши її реченням та викласти її в наступній редакції: «Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння ... ». А як же процес використання даних? Доречно

було б говорити про пошук, фіксацію і використання фактичних даних.

Проте, зазначені зауваження і побажання не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, і яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Ці зауваження переважно мають локальний, дискусійний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою, написана науковим стилем. Основні положення дисертації ідентично викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток науки кримінального процесу, а також цінним порадином для правників у сфері кримінального процесу.

Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, чітко, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Викладене вище дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація Карпенко Наталії Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях» є самостійно підготовленою завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані, достовірні результати. Дана робота відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, передбаченим п. п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із відповідними змінами), а її автор заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 кримінальний

процес, криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність за результатами прилюдного захисту.

Офіційний опонент:

**Керуючий партнер
Адвокатського об'єднання
«Татаров Фаринник Головка»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

О.Ю. Татаров